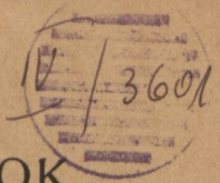

V.B. 33335

NYELVÉSZETI TANULMÁNYOK

A SZEGEDI M. KIR. FERENC JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYAR ÉS FINNUGOR NYELVÉSZETI INTÉZETÉBŐL
SZERKESZTI: HORGER ANTAL és MÉSZÖLY GEDEON

I.

A VOGUL KETTŐSSZÁMKÉPZŐ EREDETE

ÍRTA:

vitéz SOMOGYI FERENC

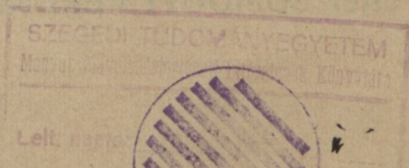
1932.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R.-T.

S7 1/91: ☒ ☒ ☐ 33335

Bíráló: dr. Mészöly Gedeon egyet. ny. r. tanár.
Társbíráló: dr. Horger Antal egyet. ny. r. tanár.

A finnugor nyelvekben észlelhető kettősszám (dualis) eredetével és szerepével, illetőleg mai nyomaival több kiváló tudós foglalkozott.

A legfontosabb e tárgyra vonatkozó értekezések: GAUTHIOT: *Le nombre duel* (Festschrift v. Thomsen), KERTÉSZ: A dualis a magyarban (MNy. IX. 307.), BEKE: A kettősszám történetéhez. (Nyr. LVI. 88—112.), LÖCSEI: Északi vogul mondattani kérdések (Az alany és az állítmány egyezése.) (NyK. XLVII., 358.), FINCZICZKY: A vogul névmások (A kettősszám) (NyK. XLVII., 368.).

Ezeknek az értekezéseknek alapján most már kétségtelen, hogy a finnugor nyelvek kettősszáma ugyanolyan szerepű, mint az indogermán nyelvek dualisa: „eredetileg két, természetesen vagy tapasztalat szerint összetartozó személy vagy tárgy egységének kifejezésére szolgált. Delbrück, *Vergl. Syntax*, 1:133. eredeti fogalmazásában: *Der dual wird gebraucht, um die einheit zweier durch natur oder geschichte zusammengehöriger wesen zu bezeichnen.*“ (BEKE id. m. 88)

Hermann Hirt: *Indogermanische Grammatik* c. művében (III., 64.) az indogermán kettősszámról a következők olvashatók: „Da ein langer Vokal in der *o*-Deklination nicht ursprünglich sein kann, so muss man die Form auf *-ōn* nach den Gesetzen der Dehnstufe auf *-o-we* zurückführen. In dem *we* kann man ohne Schwierigkeit ein Element mit der Bedeutung ‘beide’ erkennen, das wir noch finden in ai. *vajám* ‘wir’, got. *weis*, lit. *vedù* und in gr. *ἑξωοι* ‘20’ ... Idg. **ék’wōn* bedeutet also ‘Pferd, die beiden’, **nasō* ‘Nase, die beiden’ usw. Dieser natürliche Dual bedarf also keiner Erklärung weiter. Daneben gibt es den sogenannten elliptischen Dual, d. h. von zwei zusammengehörigen Dingen, wie *Vater* und *Mutter*, *Bruder* und *Schwester* liess man den einen Teil weg und fügte *we* ‘die beiden’ hinzu. Dieses Weglassen des einen Gliedes haben wir noch heute in *Geschwister*, wobei *Gebrüder* fortgelassen ist.“

Az indogermán nyelvekre az a közismert felfogás, hogy a dualis alaki megjelölése közös ősi sajátosság és e sajátosság később szorult szűkebb körre az egyes nyelvekben.

„Die dualischen Kasus... erscheinen mit ihrem ursprünglichen Sinn als ein besonderer Numerus nur noch im Arischen, Griechischen, Keltischen, Baltisch-Slavischen. Die anderen Sprachzweige haben diesen Numerus schon in vorhistorischen Zeiten bis auf geringe verdunkelte Reste dadurch eingebüsst, dass die Pluralkasus, eventuell mit dem Zusatz *beide* oder *zwei*, die Rolle der Dualkasus übernahmen.“

Valamint azonosak az indogermán és finnugor kettősszám sajátosságai, éppúgy a finnugor nyelvészek felfogása a finnugor kettősszám eredeti és mai elterjedési körének viszonyáról ugyanaz, amelyet az indogermanisták megalkottak az indogermán kettősszámról. Tudniillik bebizonyítottak tartják azt, hogy a dualis az egész finnugorságban megvolt és csak később indult pusztulásnak, mígnem több finnugor nyelvből teljesen kiveszett. „Amint az indogermán nyelvekben, úgy a finnugorságban sem maradt fenn mindenütt a kettősszám, mert csak a lapp és az obi-ugor nyelvek őrizték meg a dualist, azonban a többi nyelvekben is kétségtelenné teszük egyes nyelvi jelenségek, hogy a dualis valamikor az egész finnugorságban megvolt. (BEKE id. m. 88.) „A duális csak a lappban és az obi-ugor nyelvekben maradt meg, de egyes nyomok a többi nyelvekben is találhatók, ami arra mutat, hogy valamikor az egész finnugorságban megvolt.“ (FINCZICZKY id. m. 368.) „... a duálisnak a pusztulás volt a sorsa a fgr. nyelvekben éppen úgy, mint az indg. nyelvekben...“ (KERTÉSZ id. m. 307.)

Véleményem szerint azonban abból a körülményből, hogy valamely suffixumos rendszer egy bizonyos nyelvcsalád némely tagjaiból hiányzik vagy nincsen meg olyan tökéletesen, mint másokban, nem következik az, hogy az illető suffixum elterjedési köre az ősnyelvben nagyobb volt és később szűkült meg. Lehetőséges az is, hogy az illető suffixum az alapnyelvben vagy éppen nem, vagy csak kevesebb alakon jelentkezett és az alapnyelvből fejlődött nyelvek némelyikében továbbra is csak kevesebb alakon kezdődött el vagy maradt meg, míg más utódnelvekben a nagy szerepet játszó analogia útján több alakra elterjedt, a névragozásnak és igeragozásnak több paradigmájában jelentkezett. Régebben

a magyar nyelvtudomány azt tanította, hogy a (të) *mégy*, vagy igealakokban eredetileg a második személyt jelölő suffixumnak meg kellett lennie és csak később veszett ki. Analog állítás volt ez azzal, hogy bizonyos alakokban megvolt a kettősszám suffixuma és csak később tűnt el. HORGERnek „A magyar igeragozás története” c. kiváló alapvető művéből azonban tudjuk, hogy az illető alakokon soha nem volt suffixum. „Egészen kétségtelen, hogy e 2. sz.-ű *vagy* és *mégy* alakok sem rövidülés eredményei, hanem hagyományosan reánk maradtak abból az ősrégi időből, mikor elődeink az állítmányon még nem jelölték meg az alany személyét” (19. l.)

Ezek szerint tehát tévesnek kell tartanunk azt a nyelvtörténeti adatokkal természetesen ki nem mutatható feltevést, hogy az egyes finnugor nyelvekben a kettősszám suffixumának hiánya kiveszés eredménye: ellenkezőleg a dualis suffixumának hiányát csak az eredeti állapot megőrzésének kell tekintenünk. Ha némelyik finnugor nyelvben csak néhány alakon látjuk a kettősszám megjelölését, azt kell hinnünk, hogy az illető nyelvben a dualis viszonyban levő alakok közül azok, amelyeken e viszony jelölve nincsen, eredetibbek azoknál, amelyeken a kettősszám jele észlelhető.

Ha tekintetbe vesszük HORGER már említett könyvének és GOMBÓCZ: *Über die Haupttypen der ungarischen Verbalformen* elvi eredményeit, lehetetlen arra a meggyőződésre nem jutnunk, hogy a *taw āmpäγä rātiäγä* ‘ő veri két kutyáját’ típusnál (hol a γ a kettősszám jele) (MUNKÁCSI: *Vogul Nyj.* 39.) régibb és eredetibb a *taw kit āmpä rāti* típus.

Eddig sem vittek vissza minden dualis alakot közös eredetre az indogermán nyelvekben sem. Mint láttuk, az *o*-declinatio hosszú dualis *ō*-ját egy ‘mindkettő’ jelentésű szóból származtatják. Hirt az ai. *akši*, abg. *oči* dualis alakokban az *-ī ~ -i* végzetet hozzátartozást jelölő képzőnek tekinti: „in *ī*... sehe ich das auch sonst auftretende *ī*, das die Zugehörigkeit bedeutet. Ai. *akši*, abg. *oči* bedeutet, was zu dem einen Augen gehört, d. h. das andere Auge.” (ld. m. 66.) A vogulban is nemcsak -γ (*äγ*) a kettősszám képzője, hanem látunk egy *-iñš* alakú viszonyossági képzőt is, „mely két vagy több személy együttes cselekvését v. együttlétét jelöli”. (SZABÓ DEZSŐ: *A vogul szóképzés.* NyK. XXXIV., 455.) Ez a körülmény is arra vall, hogy a dualis megjelölése vagyis a dualis képző kialakulása az egyes nyelvekben nem az alapnyelvi teljességből maradt emlék, hanem önálló, későbbi fejlemény. Rosszul fejezi ki

magát SZABÓ, midőn azt mondja, hogy „a tavdaiban ma már nem él e képző” (id. h.); úgy kellett volna mondania, hogy „még ma sem fejlődött ki”, aminthogy nem is fog kifejlődni soha. Ezek után tehát ne beszéljünk a priori finnugor dualis szó- és igeképzésről, hanem vegyük vizsgálat alá azt a finnugor nyelvet, amelyben a kettősszám legnagyobb mértékben észlelhető és egész paradigmákat hozott létre, tudniillik a vogul nyelvet, illetőleg annak MUNKÁCSI halhatatlan érdeméből legbővebb szövegekkel rendelkező nyelvjárását, az északi vogul nyelvjárást. Vizsgálódásom célja az lesz, hogy a vogul γ kettősszámképző eredetére fényt derítsek. E dolgozatomban az említett értekezéseken és MUNKÁCSI szövegein s kitűnő nyelvtanain kívül felhasználtam MÉSZÖLY GEDEON egyetemi előadásairól való jegyzeteket is és igénybe vettem szóbeli felvilágosításait és tanácsait, melyekért e helyen hálás köszönetet mondok.

* * *

Észlelhető a kettősszám $-\gamma$ képzője a páros testrészt jelentő szavakban.

Kéz, láb, szárny.

kātā γ am a-man xuripäi γ kezeim vajjon minő ügyesek (mifélek) MUNKÁCSI: Vogul Népköltési Gyűjtemény I, I, 6.*// nólam säs-kursipäl mäyeyin, kātā γ am, la γ ilä γ am säs-kursipäl mäyeyin, lē γ am sirejin tü pērälñ! orromra nyirhēj-tekerceset fogsz dugñi, elölábamra, hátsólábamra nyirhēj-tekerceset fogsz dugñi, farkam csavard fel kardodra! I, I, 18. // nölä, kātā γ ä, la γ ilä γ ä säs-kursipäl mäysanä, lē γ ä sirejil pērästä. Orrára, elölábára, hátsólábára nyirhēj-tekerceset dugott, farkát a kardra csavarta. I, I, 18 // kātā γ amnä sunseyim: eläm-xäläs-kät xuripä äfim, xum pilismä at näs nänkeyit; la γ ilä γ amnä sunseyim: két kezemre nézek: ember kezéhez nem hasonló, férfinak félelmetes két csáklya látszik (rajta). Két lábamra nézek: III, 73. // kātā γ æn šämtai γ , la γ ilä γ æn šämtali γ Kezeid erőtlenek, lábaid erőtlenek III, 60. // timüs kātā γ ä värei γ , šäk-wsei γ Eközben kezei működnek, dolgoznak. II. 55. // kātā γ ä kit pält tä β lä γ ä tot Kezének kétfelén ott vannak szárnyai II, 44.

* A továbbiakban e műre való utalások alkalmával csak a kötet- és lapszámot fogom közölni. Technikai okokból a fgr. szövegek átírása elnagyolt. Ezt egyébként értekezésem föladata megengedi.

Szem, fül.

samāγəm, paľāγəm poliγ ti *kβonsaβeiγ* szemeim, füleim (helyesebben: két szemem, két fülem) szétmarcangolják I, I, 30. // *samāγä* pal-punsiäγä Fölnyitja szemeit (= két szemét) II, II, 60. // rus āter *samāγä* sas puliγ xoj-βessiγ. Az orosz fejedelemlhősnek mind a két szemét találta II, 71.

Szárnykar, szárnycsont.

markäγä jaxtuβessiγ szárnykarjai levágódtak I, I, 27. // Sárni-āter *markäγä, kätäγä* nuβəmtaptəs Arany-āter szárnycsontjait, kezeit megmozdította III, III, 53.

Orrcimpa, fülcimpa.

ńol-nāryä, paľ-nāryä, jäktäln vágd le az öreg orra és fülcimpáit I, I, 17. // *ań äjkä ńol-nāryä, paľ-nāryä, xot-jäktesayä, šəpən* pinsayä levágta az öregnek orra és fülcimpáit s a zsebébe tette. I, I, 17.

Váll.

tox patəs-pəl vojənäγānəl pugemtaβəs Amint így elesett, (ellensége) vállainál fogva megfogta II, II, 61.

Hajfonat (kettős!).

Sárni-āter *kəntä xot ti älmejästä, saγäγä* *kβon* ta tärnatsäγä Arany-āter sapkáját leemelte, hajfonatait szétterjesztette II, II, 46.

A felsorolt adatokban megfigyelhető az az eset, hogy midőn a *kβonsi* igének tárgya a *sam* és *paľ*, akkor utóbbiak az előbbivel együtt kettősszámú -γ képzőt vesznek fel (I, I, 30.) Előfordul azonban az is, hogy ilyen helyzetben a *sam* és *paľ* (= szem és fül) egyesszámú alakban és az állítmányul szolgáló *kβonsi* (= marcangol, karmol) többesszámban áll:

ań sam ä, paľ ä tēγ kβonsaβət, tū kβonsaβət szemét, fülét összeviszsa karmolják (erre karmolják, arra karmolják) I, I, 29–30.

Kétségen felül áll az, hogy a '*sam ä, paľ ä kβonsaβət*' szerkezet eredetibb, mint a '*samāγəm, paľāγəm kβonsaβeiγ*' szerkezet. A különféle suffixumok jelenlegi rendszereinek története és általában az emberi szellemnek fokozatos differenciálódása azt bizonyítja, hogy a *saməm, paľəm* alakok csak később vették fel a -γ képzőt: *samāγəm, paľāγəm*.

A regében a ló dualis képzővel említi egyik helyen elülső és hátulsó lábát:

kätäγəm, laγiläγəm (I, I, 18.), másik helyen azonban már -γ nélküli alakokat tüntet fel a szöveg:

luṣā laγilā, kātā lap pēritaxts lova előlábát, hátsó lábát körülgöngyölte. I, I, 14.

A páros testrészek nevében a -γ képzős alakok mellett az eredetibb, képző nélküli alakok gyakoriságát tüntetik fel a következő adatok:

pōfnā kātā tūl isili fázó keze avval melegszik III, VIII, 152. // lū kātā nīrəmtəḃes, ań sās-kursipiγ xot-leimatsiγ A ló keze (első lába) megmozdult s levált róla a nyirháj-tekercs I, I, 19. // raγt vis, tūjt vis, ēkḃäiγ ājkäiγ pōsχəs; alpiāγən kātəl, laγiləl vāarsäγä, šāḃäγən jānitātəl kḃōss-kər-xuril vāarsäγä Agyagot vett, havat vett, egy asszonyt s egy öreg embert gyúrt belőlük; testeikre ke z e t l á b a t készített; bőrüket egész terjedelmében köröminőségben alakította. III, IX, 163. // kātəm maršimaḃəs, laγiləm maršimaḃəs iη a kezem már megunatkozott, a lábam már megunatkozott. II, II, 34. // pīkḃə, kātən sāmtal xum, laγilən jārtal xum! Fiúcska, kezedre gyöngye férfi, lábadra erőtlen férfi! III, VIII, 137. // laγilən xujeyit lábához borulnak I, I, 9. // Numi-Tārəm āsā laγilən xujəs Numi-Tārəm atya lábához feküdt. III, VIII, 138. // puηkā, samä mańiṣ Fejét, szemét lecsüggesztette I, I, 20. // nōχsiη vāγən, ujiη vāγən numpālən ti masi nyusztos válla, vadas válla fölébe ölti ím. III, 3.

Ilyen esetekben néha többesszám képzője is előfordul:

iη kātānən akḃān pūḃsiγ még csak most fogták össze kezeiket I, I, 20. // ruš ātər-piγiγ kātān sarrāteiγ, ruš ātər-piγiγ laγilən sarrāteiγ az orosz fejedelemsfiak kezei fájnak, az orosz fejedelemsfiak lábai fájnak. II, 85. (A páros testrész neve többes számban van, noha az igei állítmány dualis!)

Ezek után nem mondhatjuk tehát azt, hogy a vogulban a páros testrészek neve dualis képzővel jár együtt, hanem csupán annyit állíthatunk, hogy azok nemcsak eredeti, dualis képző nélküli alakjukban fordulnak elő, hanem sok esetben kifejlődött rajtuk a dualisnak -γ képzős alakja is.

Előfordul e képző két egymással kapcsolatban levő személynek családi viszonyt jelölő szóval való megjelölésekor.

Férj és feleség.

Ēkḃäiγ ājkäiγ āleiγ Egy asszony és egy öreg ember élnek II, II, 33. // nań vōḃnə ēkḃäiγ-ājkäiγ kḃon āleiγ ke-nyeret kolduló asszony és öreg ember élnek. II, 87. // Tunrä-šaxl ēkḃäiγ ājkäiγ āleiγ Tundra-halmi asszony s

őreg ember élnek. II, 1. // *əkβäiy äjkäiy elä xöleiy, elä äleiy.* Az asszony és őrege továbbá boldogok, továbbra élnek. I, I, 4. // *xürmit xätäl əkβäiy äjkäiy isnäsnəl kβonäl kβoss sunseiy* harmadnapon amint az asszony s őrege az ablakból kinnéznek I, I, 2. // *Ekβäiy äjkäiy jol-xujəsiy* Az asszony s őrege lefeküdtek. I, I, 2.

Atya és anya.

am *nāŋx-kβalnəm-mos tunrä-saxl əkβäiy-äjkäiy āšäγəm-šāñäγəm-pält atke toteyin: äləm pasēn ti sip-luβēn āt āsiŋäiy sairepiäγəm* ha ti engemet a tundrahalmi őreg emberhez és asszonyhoz, az én atyámhoz és anyámhoz el nem visztek, míg én fölkelek, vége életeteknek, hajszálnyi vékonyra (vastagra) vagdalom nyakatokat. I, I, 20. // *šāñäγä-āšäγä taβpält šältsiy* Szülei hozzáléptek. I, I, 32. // *šāñäγä-āšäγä taβ-pält lakβmä at vās, taβ āš šāñäγä-āšäγä-pält lakβmä at vās. anilaxtsət, sipixatsət.* Hogy mikép kerültek hozzá szülei, nem tudta (annyira magánkívül volt örömeben) s hogy mikép került ő a szüleihez, azt sem tudta. Csókolóztak, ölelkeztek. I, I, 21. // *xāsä minäst, väfi minäst takβi üsän ta joxtäst. šāñäγä-āšäγä-nüpəl akβän lakβsət; anilaxtsət, sipixatsət.* Soká mentek, vagy rövid ideig mentek, az ő várába jöttek. Anyjával és atyjával egymásra borúltak (egyberohantak), csókolóztak, ölelkeztek. 31. // *jaya-tä jäγäγəm-āŋkβäγəm, manä nāmət āñsijin? halljátok-e atyám, anyám, minő tanácsotok van (erre)?* III, VIII, 156. // *jäγäγä-ōŋkβäγä-nüpəl pötərti: Atyjához s anyjához (ezt) beszél: III, VIII, 158.*

Leánya és fia.

lunt-nētä, āyiäγä pīγäγä jot eläl ta tīləmläst lúdneje leányával és fiával tova repültek. II, II, 55. // *lunt-āγiri-säγä, pīrišäγä xumfə üsmiy xujeiy lúdleánykája, lúdfiacskája* amint meghaltak, úgy fekszenek (ott). II, II, 61. // *an āγirišäγä, pīrišäγä luntiy elä tīləmləssiyana leánykája s fiacskája* pedig lúdalakban (lúddá) tovarepültek. II, II, 64.

Leánya és veje.

mortim əkβäiy-äjkäiy laβeiy: āyiäγəm, vāpsäγəm! A költöző madarak hazájabeli őregek szólnak: leányom, vőm: I, I, 30.

Bácsi és öcsikéje.

akijiy apriy nāŋx kβälsiy A bácsi s az öcsike felkeltek.

Bácsija és nénije.

akβ'-mat-ért akiäγä-ākβäγä-nūpəl lāβi egyszer csak (így) szól bácsijához, nénijéhez II, II, 34. // akiäγəm-ākβäγəm! nēn manəriγ lautijin? bácsim, nénim! ti miért pörlekedtek? II, II, 35.

Előfordul azonban ilyen esetekben is az eredetibb, -γ-nélküli alak:

Tul-ültə porä ästəm xum tū ti mołəmtaxəs āγitā-piγätəl. Azután az az ember, kinek elkészült a tutaja, sietett rá a leányával s fiával. II, II, 71. // āγitā sim tūl pojtəltənūtā, piγā sim tūl pojtəltənūtā. Leánya éhét onnan csillapítaná, fia éhét onnan csillapítaná. II, II, 73

Más alkalommal a γ képző helyett az -inś képzőt leljük:

ās-piγinś ti kojmitesən Nagybátyja és unokaöccse im követik őt. II, 91.

Felbukkan a kettősszám -γ képzője az efféle kifejezésekben is: ünő és tulok, nyuszt és szarvas, föld és ég, víz és ég, nap és hold, ház és éléspajta: tumliγ paβliγ ti tarətiäγəm; az ünőt és tulkot fogom im (oda) bocátani. III, VI, 105. // nóxsiγ ujiγ ness raupeiγ nyuszt, szarvas állat csak úgy hull. I, I, 5. // Māiγ tārmiγ sāη-kāləm jui-pāalt xāsä āls Az ég és föld megteremtődése után soká volt. III, IX, 163. // Māiγ tārmiγ tēn pēntəmleiy, tēn sāηkəmleiy A föld és ég, — ők megalakulnak, ők megteremtődnek. III, IV, 101. // Mā ünəxətnə eli-pāalt vitiγ tārmiγ akβān xāmitəxtəm ālseiy. Mielőtt a föld megteremtődött, a víz és ég egymásra borulva földték egymást. III, IX, 160. // mot pāl ālnə tārəm-pālt xātəliγ, jāηxpiγ xufiileiy a másik oldalon levő égtájakon fölmerülnek a nap és hold. II, II, 60. // jol pətəm mātāt kβoliγ-sūmjəxiγ ünleiy. Azon a helyen, hol lejutott, egy ház s egy éléspajta állanak. I, I, 18.

Ilyen utóbbi esetekben azonban csak kivételes a kettősszám képzője és ez utóbbi példák is azt bizonyítják, hogy a -γ képző mai állapota nem egy régi rendszer visszafejlődése, hanem ellenkezőleg, a képzőnek fokenként mind újabb és újabb helyzetekre való kiterjedését jelzik.

A 'két', 'zwei' jelentésű kīt számjelző után a jelzett szó a kettősszám -γ képzője nélküli eredeti alakot szokta mutatni, de sokszor a -γ képzővel ellátottat:

ñurəm-uj sūx-umpəl vintāŋ kit kātľäl „Hatalmas állat“ tokhal álla formájú kampós két kezecskével. III, 25.

Ezzel szemben a 'két' jelzőjű testrésznév -γ képzővel bővül: ñurəm-uj kit kātľäγəm „Erős állat“ két kezecském III, 362. Eredetibb állapot:

lău-tulpä kit lailəl tiz újjas két láb bal IV, 299. // at tuläp tuläŋ kit laγilnə năŋx ti votintiäyă. öt újju újjas két lábára im felcsatolja. III, 4.

Későbbi fejlemény:

vort-jiβ päl kit tūp: kit laγiläγəm. kemény fából való két evezőm: két láb am. III, 338. // xū-pəri-xū, xū-pəri-xū äjkă at tul'ap kit laγiläγän Khū-pəri-khū, Khū-pəri-khū öreg (férjem) öt ujjas két lábára III, 381.

Képző nélkül van a 'két kéz' vogul megfelelője ezen esetekben is:

kit kāt tayil tul'ană an sirejil pusən supiy jăxtuβăst. mind a két kezének ujjait ketté vágta a karddal. I, I, 19. // kit kătəmnəl ti pūβăsəm, Két kezemnél im megfognak II, 264.

Rokon és nem rokon személyek neve képző nélkül a kit számjelző után:

kit êkβă lōŋyitaxteiy, jërɣateiy két asszony cibálja, szidja egymást I, I, 26. // kit nē xalnə ünttəs két nő közé ült I, I, 20. // „ti nē! tıl akβ' päləm minən, kit nē-xum xalən naŋ ul šăltən!“ „Hallod-e, te nő, innen félre takarodj, kettő — férj és feleség — közé te ne lépj!“ III, 395. // kit xum sirej-sairepanən vissiy Két férfi a fokosát (kard-fejszéküket) elővette. II, 69. // kit xum alɣateiy, kēlpıy-sajiy alɣateiy. két ember verekedik, véresre verik egymást. I, I, 25. // kit xum ta xăleiγ két ember haldoklik. II, 118. // Kit-xum kit măt xul alăseiγ. Két ember két helyt halat fog (öldös) IV, 246. // kit xum akβ' tujt tălmıy. Két férfi szállott meg egy szánt. IV, 328. // păiy kβăls kit xum-jurtəl; két emberrel partra kelt. IV, 341. // kit āγi kβonă kβălăsiγ Két leány kijött. II, 21. // „ēləm-xăləs āńsəm kit pıy, xontlən! Ember szülte két fiú hallgassatok ide! IV, 201. // Kit pıy āńsi Két fia van. IV, 324. // aul űoxs aləm Tōmil' kit pıy tit jămeiy a még első nyusztot ölt két Tómiyfi jár itten; III, 451. // űoxs alnə kit pıy nēyileiy nyusztölő két fia jelentkezik. III, 517.

Hasonló jelentésű szavakon hasonló mondattani helyzetben jelentkezik a dualis -γ képző is:

kit $\chi\mu\iota\acute{\alpha}\gamma\grave{\alpha}$ $\acute{\sigma}\acute{\alpha}\rho\jmath\alpha\beta\acute{\epsilon}\sigma\iota\gamma$ a két ember összeégeit II, 95. // am kit $\acute{\alpha}\tau\rho\acute{\alpha}\gamma\mu$ ti $\acute{\eta}\alpha\beta\lambda\acute{\iota}\alpha\gamma\mu$ én pedig két fejedelem hősömet üzőbe veszem. II, 167. // kit $\acute{\sigma}\iota\acute{\sigma}\kappa\acute{\alpha}\gamma\mu$ $\chi\acute{\upsilon}\lambda'\tau\sigma\iota\gamma$, kit $\mu\acute{\alpha}\chi\kappa\acute{\alpha}\gamma\mu$ $\chi\acute{\upsilon}\lambda'\tau\sigma\iota\gamma$. kit $\acute{\sigma}\iota\varsigma$, kit $\mu\acute{\alpha}\chi$ „Két kis magzatom maradt el, két kis porontyom maradt el. Két magzat két poronty. IV, 322.

Ilyen esetben egyik vogul nyelvjárásban az *-iñs* képző bukkann fel, egyik jeléül annak, hogy a vogul kettősszám képzőinek eredete nem vihető fel a finnugor közösség koráig:

Tärjäim-Khörjäim kit $\jmath\grave{\alpha}\iota$ - $\rho\acute{\omicron}\beta\iota\acute{\eta}\acute{\sigma}$ $\acute{\alpha}\eta\acute{\sigma}\iota$ Thärjäim-Khörjäimnek két fitestvére van. II, 325.

Állat neve *kit* számjelző után képző nélkül:

sir $\iota'\iota\lambda'\iota\tau$ kit $\chi\acute{\alpha}\rho\tau\acute{\alpha}\mu\eta\alpha$ $\acute{\eta}\acute{\alpha}\rho$ - $\chi\acute{\alpha}\chi\mu\iota\tau$ ümlim $\chi\acute{\alpha}\chi\tau\beta\acute{\alpha}\sigma\mu$ kerítésrúd magasságú két rénőkröm a bérci hágón ülve vitt föl. IV, I, 1. // $\acute{\alpha}\eta$ - $\mu\alpha\lambda\iota\eta$ kit $\iota\acute{\upsilon}\beta\epsilon\lambda$ $\kappa\epsilon\acute{\rho}\iota\mu\alpha$ $\kappa\beta\omicron\lambda\iota\eta$ tujt ti $\jmath\iota\beta$. hát im két lóval befogva egy ernyős (házas) úri szán jön. IV, 328. // $\sigma\alpha\kappa\beta\alpha\iota'\kappa$ - $\sigma\alpha\mu$, $\chi\iota\lambda\alpha\chi$ - $\sigma\alpha\mu$ kit $\iota\upsilon\jmath$ $\alpha\kappa\beta'$ $\mu\alpha\gamma\iota\lambda$ - $\tau\alpha\tau\acute{\epsilon}\varsigma$ $\chi\iota\epsilon\iota\gamma$. a szarkaszemű, hollószemű két állat egymás mellett kapálnak (patáikkal) II. 111.

Állat neve *kit* számjelző után *-γ* képzővel:

kit $\chi\acute{\alpha}\rho\tau\acute{\alpha}\gamma\mu$ $\mu\acute{\upsilon}\jmath\acute{\alpha}\mu\tau\acute{\alpha}\sigma\acute{\alpha}\gamma\mu$, kit $\chi\acute{\alpha}\rho\tau\acute{\alpha}\gamma\mu$ $\kappa\epsilon\acute{\rho}\acute{\alpha}\mu\tau\epsilon\sigma\acute{\alpha}\gamma\mu$; két rénőkröm megfogtam, két rénőkröm befogtam. IV, II, 4. // kit $\chi\acute{\alpha}\rho\tau\acute{\alpha}\gamma\mu$ am $\rho\acute{\omicron}\sigma\iota\eta\kappa\beta\acute{\alpha}$ ti $\rho\alpha\tau\sigma\mu$. két rénőkröm erre én hajtani kezdtem. IV, II, 5.

Ég és föld neve a *kit* után néha képzőtlenül, néha képzővel:

kit $\tau\acute{\alpha}\rho\mu$, kit $\kappa\beta\omicron\rho\acute{\epsilon}\varsigma$ $\chi\alpha\tau$ két ég, két menny között. III, VII, 128. // kit $\mu\acute{\alpha}$ $\chi\alpha\lambda\acute{\alpha}\eta$ $\jmath\omicron\chi\tau\mu$ $\kappa\epsilon\acute{\rho}$ - $\sigma\epsilon\acute{\rho}$ A két föld (értsd: ég és föld) közéig jutott vaslánc. III, 46. // Kit $\tau\acute{\alpha}\rho\mu$ - $\chi\iota\upsilon\iota\gamma$ $\iota'\acute{\alpha}\mu\phi\eta\acute{\alpha}\iota\gamma$ $\sigma\epsilon\mu\alpha\lambda$ $\kappa\epsilon\acute{\rho}\rho\acute{\alpha}$ $\acute{\eta}\alpha\lambda\iota\eta$ $\acute{\alpha}\lambda$ A két ég (ég és föld) széle amíg rezeg (a világ fönnálltáig), fekete vasú nyilas tartót IV. 233.

Különféle tárgyak neve a *kit* után *-γ* nélkül és *-γ*-vel:

kit $\jmath\iota\beta$ $\acute{\alpha}\lambda\tau\epsilon\mu$ $\rho\omicron\tau\acute{\alpha}$ ti $\rho\omicron\tau\alpha\chi\tau\acute{\alpha}\sigma\lambda\epsilon\mu\acute{\epsilon}\eta$, Két fából egybe-rótt tutajt ím összeütöttünk. II, 94. // kit $\rho\iota\mu$ $\alpha\kappa\beta\acute{\alpha}\eta$ $\chi\acute{\alpha}\jmath\iota$ ha két fűszár összeér II, II, 44. // $\sigma\acute{\alpha}\rho\eta\iota$ $\kappa\iota\sigma\pi\acute{\alpha}$ kit $\acute{\alpha}\rho\acute{\alpha}\eta$ $\chi\iota\upsilon\jmath\iota\tau\beta\epsilon\sigma\sigma\iota\gamma$ arany abroncsú két bölcsőbe fektették II, II, 67. // $\sigma\iota\sigma\iota\eta$ $\kappa\beta\omicron\lambda$ $\sigma\iota$ - $\sigma\acute{\alpha}\mu\tau\alpha$ $\kappa\epsilon\acute{\rho}$ - $\iota\upsilon\lambda\acute{\alpha}\varsigma$ $\iota\upsilon\lambda\iota$, kit $\acute{\alpha}\iota\upsilon\lambda\acute{\alpha}\gamma\grave{\alpha}$ kit $\kappa\epsilon\acute{\rho}$ - $\kappa\beta\alpha\lambda\gamma\acute{\alpha}\lambda$ $\eta\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\eta\eta$ Mögös házam mögött áll egy vasszék, kössétek meg két végét két vas-

lánccal. II, 8. // jāut kit āulāγä sirextaŋkβə ti patseiγ Az íjnak két vége ím recsegni kezdett. II, 70.

Ismeretes dolog, hogy a *kit* számnév maga is felveheti a kettősszámnak -γ képzőjét: *kitiγ*. A *kit* számjelzőn kívül előfordul e *kitiγ* alak is mint számjelző. A *kit* *kāt* mellett előfordul *kitiγ* *kāt* és a *kit* *sam* mellett *kitiγ* *sam* valamint a *kit* *ēt* mellett *kitiγ* *ēt*:

lāu tul'āp *kitiγ* *kātnə* pūynātā tiz újjas két kezébe fogja. IV, 303.

ponsem *sosiγ* *kitiγ* *sam* χumlə sunsiləm: érett ribiszke két szemű ím hogyan nézem, II, 5. // arān-pi *kitiγ* *ēt* χoltilən ha sokat, két éjjelt fogsz ott eltölteni III, 57. // arān-ke *kitiγ* *ēt* χoltiləm, ha sokat, két éjtszakát töltök ottan, III, 185.

A -γ képző szerepét vizsgálván az eddigiekben minden esetben azt tapasztaltuk, hogy a -γ képző el is maradhatott az illető szóról, illetőleg a vogul nyelv szabályai szerint a felsorolt esetekben ugyanazt a két személyt vagy tárgyat ki lehetett fejezni úgy kettősszámi képző nélkül, mint azzal, illetőleg a 'zwei' jelentésű vogul számnév mint jelző állhatott képző nélkül is és -γ képzővel is.

Ezek a tapasztalatok, mint már hangsúlyoztuk, azt bizonyítják, hogy a vogul vogul -γ képző szerepe nem lehet ősrégi, azonban e nemleges tényen kívül eddigi példánk semmi igenlegest nem nyújtanak, a képző eredetére nézve. Azonban iránytű gyanánt szolgál e tekintetben a *kitiγ* alaknak egy bizonyos, ismert, de általunk eddig nem tárgyalt szerepe. És ez az, hogy előfordul főnévi szerepben és eme szerepkörében nem helyettesíthető a *kit* alakkal:

χāsä mā jim *kitiγ*, χāsä vit jim *kitiγ* Messze (hosszú) földről jött kettő, messze vízről jött kettő II, 268. // Minəm jā-tal'əχ *kitiγ*, kβāləm jā-tal'əχ *kitiγ*, Ās-vānseŋ *kitiγ*, tūr-vānseŋ *kitiγ* mā tinəltim ünlep *kitiγ*! Eredő folyó forrásánál (lakó) kettő, torkolló folyó forrásánál (lakó) kettő, Ob gyepes kettő, tó gyepes kettő, a földet megnyomva ülő kettő! II, 399. jāγəm *kitiγ* šisnə l'əχtū pattən! atyám két kedves magzatához (v. két öcsikémhez) hírt oda vigyetek! III, 117. // šul purŋkpä *kitiγ* lāβəltəβeiγ ősz fejü párt (kettőt) emlegetnek. II, 329. // mēnki sāt täl, sāt tūβ náurəmtal āləm *kitiγ* mi hét tél, hét nyár óta gyermektelenül élt pár vagyunk. II, 34. // ūsnə pasnə

patəm kitiγ kimuló korra jutott két ember III, 152. // mōlāl šāriš-vātat ünlem mānt tārəm naŋən matər mis; kitäγən kβältən xān-pālt, akβätä xān ēli-pālnə pināln, akβätä nētən majāln! A minap a tenger partján üllőhelyeden isten adott neked valamit; kettejét vidd el a fejedelemhez, egyikét helyezd a fejedelem elé, másikat add nejének! IV, 338.

Sikerült tehát a kettősszám -γ képzőjének olyan előfordulási körét megállapítanunk, amelyben nem helyettesíthető mással és egyáltalában nem nélkülözhető. Ez a szerepe nem egyéb, mint a 'zwei' főnévi számnéven való jelentkezése, a 'zwei' főnévi számnév főnévi szerepben -γ képzővel ellátott alakjának kizárólagossága.

Ez a feltűnő körülmény jogossá teszi azt a feltevést, hogy a vogul -γ kettősszámi képző a *kitiγ* alakban keletkezett és ezen alakról analogia útján terjedt el a többi névszókra és a névragozásból az igeragozásba. E feltevést fogják támogatni a továbbiak. A tér szűke miatt nem foglalkozhatunk itt azzal az érdekes nyelvi jelenséggel, midőn valamely suffixum egyetlen szóalak végzetéből kiindulva terjed el, mely jelenséget több nyelvben észlelhetjük.

Ma már a nyelvtudomány azt az elméletet fogadta el, hogy az első suffixumok szóvégek voltak s hosszú adoptációs folyamat útján jutottak állandó funkcióhoz olyan szavakon is, amelyek saját szavukhoz képzettartalmuk rokonsága folytán közel állottak s gyakran emlegették őket egymás mellett. A falu szó helyes melléknévi alakja is *falus* lenne s ma sem akadnánk fönn hallatára (falus ember, falus bíró), de a vele gyakran emlegetett szabályos képzésű *városi* (váras > város > városi) irányító hatása alatt felvette a -si szóvéget melléknévképző funkcióval (falu-si). E helyen csupán ZOLNAI GYULÁNAK a -si képzőről írt tanulmányára, illetőleg annak eredményére hivatkozom, mely szerint e képző eredete egyetlen szóra, a *városi* alakra megy vissza.

A *kitiγ*, ragok előtt *kitäγ*- dualis értékű főnév analogiájára könnyen képződhettek a hasonló képzőjű többi dualis értékű főnevek, melyeken a *kit* jelző nélkül maga az említett képző kifejezi a kettős számot, mint már az eddigi adatokban is láhattuk. Ezen adatokat még megtoldhatjuk a következőkkel, mint olyanokkal, melyeken nem annyira az egy párt alkotás képzete lép előtérbe, mint inkább a kétszeriségnek a fogalma:

ēlām-xāles ānsəm piγiγ, nēn višsentilēn ember szülte két fiú, vegyének ti el. IV, 202. // tül āšā ūnsəs, piγäγä xültsiγ

Azután az atyja meghalt, két fia megmaradt IV, 324. // *manā naurəmakäγəm saβätaβeiy!* Drága gyermekeim, hogy kínozza őket! I, I, 21. // *əkβatā naurəmayä ti-kβoss üriänä: an əkβatā naurəmayä āfimat.* feleségét (két) gyermekeit akárhogy várja: felesége, (két) gyermekei nincsenek (velük). II, II, 56. // *an naurəmakäγəm täl-sim asərmət sānsnəl kβonā pūχimaβessiγ,* (de) az én (két) kis gyermekeim a télközépi hidegben a térdéről letaszítottak II, II, 57. // *neγäγänūpəl lāβi:* így szól (két) nejeihez: I, I, 20. // *an-manivy ruš ātər əkβä pañtäγä ti jibβiy* hát itt az orosz fejedelemlhős asszonyának (két) sógorai jönnek II, 63. *lāβi:* „*χumγ*’-a, *manər* vaarijin?! szól: „hej (két) férfiak mit csináltak?! III, VI, 109. // „*ēləm-χāləsəγəm*“ *lāβi āmp.* „Embereim“ (t. i. kettő) szól az eb. III, IX, 164. // *an mōlāl tayätəm puηk-sāβəm-pält ti puηk sāβäγəm ās nāηχ χāηχliäγəm, nāηχ tayätiäγəm;* a minap fölakasztott fejbőrömhöz ezt a két fejbőrömet is fölszállítom, fölakasztom; II, 170. // *vitvitäγä kβol-kanən ünttipəsəγä, vitvitäγä toxa tumpseiy,* vedreit a ház padlójára helyezte vedrei (csak) úgy forrnak II. 296.

A vogul nyelvben a kettősszám képzője azonos hangalakú a valamivé válást kifejező translativusi raggal, amennyiben mindkettő -γ. Hangtani okokból nem tarthatjuk -γ képzős alaknak a *mēn* 'miketten' névmást, hanem csupán a *mēiy* 'miketten' alakot (vö. NyK. XLVII, 370):

mēiy ēləm-χālēstal χāsä, väfi ünlimēn? mi ketten ember nélkül soká, vagy rövid ideig fogunk ülni? II, II, 42. // *mēiy manər jārəl minimēn?* micsoda erővel menjünk mi? II, II, 42.

Mivel azonos alakú a kettősszám képzője és translativusi rag, ebből következik, hogy az egyes névszók dualis képzős alakja ugyanolyan, mint translativusi ragos alakja. E szavaknak: *āmpiy, piyiy, luβiy* jelentése egyrészt 'két eb', 'két fiú', 'két ló' másrészt 'ebbé', 'fiúvá', 'lóvá'.

A *kit* számnévnek translativusi raggal ellátott alakját tüntetik fel a következő példák: *χul'-ātər ul'säγä kittiy ti jāñxtuηβə pat-βseiy.* *χul'-ātər*nek állkapcsait (a köztük levő föld) ketté (tolva) már kiforgatni kezdte. III, IX, 162. // *kit jā-kittiy tāβlənə mānə,* két folyónak ketté ágazó vidékére, II, 256. // *āyi pasä pasä kittiy ti l'ul'imēn,* Leánybúcsúzó búcsúszóval most mi ketté vá-lunk (állunk) II, 156. // *tül kittiy ta minəsiy* Azután im kétfelé válva távoztak (t. i. a két samán) II, 375.

A dualis *kitiγ* és translativusi *kittiγ* közötti azon csekély különbség, hogy ez utóbbiban a *t* megnyúlt, csak látszólagos, ugyanis míg egyfelől a translativusi rag előtt nem mindig nyúlik meg a *tő* végző másalhangzója, addig másfelől a dualis képzője előtt is megnyúlik néha:

tuvä-ke sätīγ jēmts, talä-ke sätīγ jēmts A nyara hétté lett, a tele hétté lett III, 266. // kamkəm kβolnəl mujluŋkβe jäləm xum miγ, juiljoxtelaβäsəm bátyám házából vendégségből jött két férfi ért utól engem. IV, 329.

Mindebből az következik, hogy a dualis *kitiγ* és translativusi *kittiγ* hangtani szempontból egymás változatainak tekinthetők és véleményünk szerint azonos eredetűeknek is tarthatók.

MÉSZÖLY GEDEON *Két és kettő* c. értekezésében (MNY. IV. 157.) azt bizonyította, hogy a magyar főnévi szerepű 'zwei' jelentésű *kettő*, melynek *ketté* változata is van, az 'entzwei' jelentésű *ketté* szóból lett, melynek viszont *kettő* alakja is ismeretes. Ez utóbbiból az előbbinek kialakulását kezdetben úgy képzelte, hogy a *ketté* lativusi alak megtoldódott *-be* raggal és a *ketté-be* alakról a *három-ba*, *négy-be* stb. analogiájára vonódott el a *ketté* ~ *kettő* főnévi számnév. ZOLNAI hozzászólása után (MNY. IV. 230.), ki ez elvonást nem tartotta lehetőnek, megjegyezte MÉSZÖLY a következőket (MNY. IV. 319.): „... a *kettő* etymológiája nem az 'entzwei' jelentésű *ketté* ~ *kettő-be* határozón fordul meg, melynek „gyakori használata „biztosan” — mint ZOLNAI óhajtaná — csakugyan nem mutatható ki nyelvémlékeinkből, hanem azon, hogy 'zwei' jelentésű szavunk ... alakra egyez az 'entzwei' jelentésűvel. Már ennyiből elfogadhatjuk azt, hogy a határozói alak önállósult főnévvé, figyelembe vévén, hogy nyelvünkben mily sok a határozóból lett névszó. Határozók voltak eredetileg — tudjuk — *-talan*, *telen* és *-nyi* képzős mellékneveink, továbbá ... *-vány*, *vény* képzős és ... denominális *-ék* képzős főneveink stb. Hogy az 'entzwei' jelentésű *ketté* ~ *kettő* régibb a 'zwei' jelentésűnél, az kitűnik az előbbinek a származásából. Az ugyanis a két < két szóból lett, holott ha alakulásakor meg lett volna a 'zwei' jelentésű *ketté* ~ *kettő*, mely a két szót csak jelzői szerepre szorította, akkor a lativusi rag a *ketté* ~ *kettő*-höz járult volna”. ZOLNAI, bár szerinte „magában véve nem képtelen a MÉSZÖLY-féle magyarázat”, nem tartotta azt elfogadhatónak, mert szerinte „hiányzik belőle a nyelvtörténeti valószínűség” (NNy. IV. 415—6.) Ezzel szemben azonban tagadhatat-

lan, hogy nemcsak a magyarban, hanem a vogulban is azonos alakú szó szolgál a főnévi 'zwei' és az 'entzwei' határozószó kifejezésére, tehát joggal tartható a két szó azonosnak úgy a vogulban mint a magyarban.

Azt a folyamatot, amellyel egy-egy határozóragos alak önállósulhatott „mondatban elfoglalt esetleges helyzete“ folytán képzős névszóvá, MÉSZÖLY ilyen példán szemléltette: „A szerencsétlenség *hirtelen* volt. Itt a 'hirtelen' nemcsak határozónak érthető, hanem kiegészítőnek is“ (MNY. IV, 411.) MÉSZÖLY gondolatmenetének helyességét és ezáltal a magyar *kettő* ~ vog. *kitiy* eredetét kétségtelenné teszi a vogul nyelv. A fentebb látott ezen mondatnak: tüväge *sātiy* jēm̄ts a betűszerinti fordítása ez: 'nyara *hét*té lett', de értelem szerinti fordításának ennek kellene lennie: 'nyara *hét* lett', vagyis a translativusi ragos *sātiy* ama helyzetben azt jelenti, hogy: *hét* (főnévi alkalmazás!); valamint pedig a *sātiy* alak bizonyos helyzetben azt jelentette, hogy 'sieben' úgy a *kitti*y, eredetibb < *kiti*y is azt jelentette, hogy 'zwei'. Azt az állítást, hogy a -y határozóraggal ellátott *kit* szó jelentése 'zwei' lehet, vagyis hogy a határozóragos *kit* önálló nominativusul vétetik, fényesen igazolja a vogul számnévnek bizonyos más alakja.

Az északi és középzozvai nyelvjárásban a 'ketten' számhatározót emez alak fejezi ki: *kitän* (Munkácsi: Vogulnyelvj. 33. és 121.), melyek -n ragja kétségtelenül azonos a mi helyhatározó -n ragunkkal (vö. ORBÁN GÁBOR: A finnugor nyelvek számnevei 83. l.) Ez a határozóragos *kitän* = 'ketten' alak előfordul önállósulva is mint számjelző:

kitän pārt pāṛḡḡit normän äjkä ünttilitä, xurām pārt pāṛḡḡit normän äjkä ünttilitä. Két deszka szélességű állványra ülteti őt az öreg, három deszka szélességű állványra ülteti őt az öreg. III, 377.

A *kitän* alak jelzővé való lételét legjobban megvilágosíthatjuk MÉSZÖLY-nek a következő példájával: „*Hirtelen* szerencsétlenség történt. Itt a 'hirtelen' a hangsúlyozás szerint nemcsak határozónak érthető, hanem jelzőnek is.“ (MNY. IV. 411.) Nevezetesen a *hirtelen* melléknéven ugyanaz a locativusi -n rag van, mint a *kitän* alakon.

A *kitän pārt* kifejezésben a *kitän* éppolyan értékű tőszámnév, mint a *xurām* a *xurām pārt* kifejezésben, továbbá a *kitän pārt* kifejezéssel párhuzamba állíthatók a fentebb látott *kitiy kāt*, *kitiy sam*, *kitiy et* kifejezések. És így, amennyiben kétségtelen az, hogy

a *kitän pārt* kifejezésben a *kitän* eredetileg helyhatározóraggal el-
látott alak, azonképpen kétségtelen az, hogy a *kitiy kāt* jellegű ki-
fejezésben a *kitiy* suffixuma eredetileg helyhatározórag volt, köz-
ismert dolog ugyanis, hogy a vogul translativusi *-γ* ragnak ere-
detibb szerepe lativusi helyhatározás volt.

A vogul kettősszámi képzés körében végzett vizsgálódásunk
eredménye tehát egyfelől igazolja MÉSZÖLY-nek a magyar *kettő* ke-
letkezéséről nyilvánított véleményét, másrészt a *kettő* eredetének
időpontját további korhatáron túl tolja ki. A magyar *kettő* és *kitiy*
'zwei' jelentésű számnevek 'entzwei' jelentésű lativusi ragos alak-
ból keletkeztek, tehát bizonyára egy időben, még pedig ha tekin-
tetbe vesszük az osztyák nyelvi hasonló alakokat, azt kell kimon-
danunk, hogy az ugor nyelvegység korában. Az ugor nyelv-
egység korában a m. *két*~vog. *kit* akkori alakjá-
hoz hozzájárult a lativusi-*γ*-rag és eme ragos alak-
ból bizonyos mondattani helyzetekből kifolyólag
keletkezett a 'zwei' jelentésű magyar *kettő* és vogul
kitiy és az utóbbi nyelvben e szó hatására illető-
leg analogiájára e szó *-γ* suffixuma áterjedt ket-
tősszámképzői szereppel a névragozásba és ige-
ragozásba.

Befejezésül csak azt említem még meg, hogy ORBÁN GÁBOR
már idézett művében (36. l.) a régi nyelv *ketté* alakjait sajnálatos
tévedéssel így olvassa: *kette* és tévesen úgy fogja föl, hogy az a
ket többől és az *-e* egyes harmadik személyragból áll. Meg lehe-
tünk győződve arról, hogy ha ORBÁN a *két*, *kettő* és *ketté* szava-
inkat tanulmányozná nyelvemlékeinkben, maga is belátná alapos
tévedését egyébként jeles munkájában.